

Чорнобиль ніколи не залишиться в минулому

Через 40 років після аварії зона відчуження залишається місцем болю, радіаційного ризику, відновлення природи, війни і нових рішень

40 років тому, в ніч проти 26 квітня 1986 року в Україні сталася трагедія, що згодом стане відомою на весь світ. Вона в один день змінила тисячі життів, забрала десятки, а для цілих поколінь стала нагадуванням про ціну брехні, замовчування і рішень, наслідки яких не зникають навіть через десятиліття.

О 1:24 ночі з п'ятниці на суботу на четвертому енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції, що на півночі Київщини, сталося два вибухи. Будівля енергоблоку та покрівля машинного залу обвалилися – атомний реактор було зруйновано, і з розвалу четвертого енергоблоку в атмосферу почали потрапляти величезні обсяги радіоактивних речовин, які протягом наступних двох тижнів поширюються всією Європою аж до Франції. Подальші розслідування викривають різні причини аварій – кілька версій, жодну з яких не можна відкидати, існують й досі. Та розслідування почалося після аварії, і більш показовою була перша реакція СРСР: не зупинити катастрофу, а приховати її.

У світ інформація про радіацію прийшла не з СРСР, а з Форсмарської АЕС у Швеції, що за 1100 км від місця аварії. Коли 27 квітня на одязі співробітників було знайдено радіоактивні частинки, стало зрозуміло, що в західній частині СРСР сталася серйозна ядерна аварія.

Втім, в СРСР на місце аварії одразу після вибухів першими прибули співробітники КДБ, задачею яких було недопущення витоку інформації про аварію. Радянська влада не була на сполох: людям радили закривати вікна та проводити вологе прибирання, але про радіаційну небезпеку не говорили. Інформацію про рівень радіації було віднесено до «таємної». Першого травня в центрі Києва пройшла демонстрація на честь Дня всіх трудящих – цього дня

рівень гамма-фону в столиці перевищував норму в сотні разів.

Після руйнації четвертий енергоблок треба було ізолювати від світу. Навколо почали зводити бетонне «Укриття» – конструкцію, яку згодом частіше називатимуть «саркофагом». Його завершили наприкінці листопада 1986 року, але цю споруду звели в надзвичайно стислі строки, і від самого початку вона мала конструктивні недосконалості.

Новий безпечний конфайнмент насунули на старий саркофаг лише у 2016 році. Він мав забезпечити умови для демонтажу нестабільних конструкцій старого «Укриття» і подальшого поводження з радіоактивними матеріалами щонайменше на 100 років.

*Інфраструктура, яка
колись активно
використовувалася
людьми, майже
остаточно перейшла у
власність природи*

Паралельно зі спорудженням конфайнменту тривав ще один важливий процес.

Чорнобильську зону почали осмислювати не лише як місце аварії, а й як територію, де без людини почала відновлюватися природа.

Цього року своє 10-річчя відзначає Чорнобильський радіаційно-екологічний заповідник, де науковці вивчають вплив радіаційного забруднення на довкілля, а ще повертають території природний, типово поліський заболочений режим. Науковці фіксують колонії навколоводних птахів, багаті нерестовища риб і понад 300 видів фауни, з яких 75 занесені до Червоної книги України. На територіях, де 40 років тому сталася катастрофа, знову живуть болотяні черепахи, косулі, лосі, дикі кабани, олені, вовки, лисиці, куниці та рисі.

Інфраструктура, яка колись активно використовувалася людьми, майже остаточно перейшла у власність природи: будівлі дичавіють, заростають і перетворюються на сховки для диких тварин.

Однак відновлення природи не скасувало прихованої небезпеки, яка досі існує в Чорнобильській зоні. У 2022 році вся зона відчуження та прилеглі території понад 31 добу були в окупації. Російські солдати перешкоджали регулярному моніторингу радіації та не дозволяли вчасно змінювати персонал. Окупанти перетворили діючий ядерний об'єкт на військову базу, ризикуючи спричинити нову катастрофу, пошкодили системи захисту, замінували територію та утримували

персонал у заручниках – Україна розцінила це як ядерний тероризм. Коли російські військові розбудовували позиції, разом із ґрунтом та пилом у повітря підіймалась радіація. Деякі позиції вони облаштували в Рудому лісі, після чого стало відомо про щонайменше одного солдата та госпіталізацію майже сотні інших із променевою хворобою. Після окупації частина території заповідника та 30-кілометрової зони досі не розмінована, тому наразі вона закрита для відвідування всім категоріям населення.

У 2022 році вся зона відчуження та прилеглі території понад 31 добу були в окупації. Окупанти перетворили діючий ядерний об'єкт на військову базу, ризикуючи спричинити нову катастрофу.

А в лютому 2025 року арку пошкодив удар російського безпілотника. За даними МАГАТЕ, після цього радіаційний фон усередині й зовні конфайнменту залишався нормальним і стабільним, але сам інцидент знову показав, наскільки крихкою є ядерна безпека під час війни.

При цьому Чорнобильська зона не залишається повністю закритим місцем, викресленим з історії українців. Попри те що останній реактор ЧАЕС було остаточно зупинено у 2000 році, а станція перебуває на етапі консервації, територію намагаються переосмислити в новому, «зеленому» енергетичному сенсі. Цьому сприяють великі площі земель, непридатних для звичайного господарського використання, та вже наявна енергетична інфраструктура. На території Чорнобильської зони наразі функціонують три сонячних електростанції загальною максимальною потужністю 3,7 МВт.

Першу СЕС за рахунок українсько-німецьких інвестицій побудували у 2018 році, вона підключена до єдиної енергетичної системи України і встановлена лише в 100 метрах від четвертого енергоблоку. Другу СЕС запустили у квітні 2025-го, вона частково забезпечує потреби Чорнобиля та місцевих підприємств. Цього року розпочалося будівництво третьої СЕС. Цей проєкт профінансовано UNDP. СЕС розташована прямо на промисловому майданчику ЧАЕС, в майбутньому вона забезпечить інженерні роботи, що ведуться на території.

Територію намагаються переосмислити в новому, «зеленому»

В майбутньому територія забезпечуватиме й виробництво вітрової енергії. Меморандум про співпрацю щодо будівництва ВЕС в Зоні відчуження ще у 2023 році підписали

Міндовкілля, німецька компанія NOTUS ENERGY, НЕК «Укренерго» та Державне агентство України з управління зоною відчуження, втім у 2026 році реалізація проєкту досі не розпочата. Це довгий процес поступового переосмислення та перетворення території, що триває вже 40 років.

Для України Чорнобильська АЕС сьогодні означає кілька речей одночасно – і всі вони правдиві. Це трагедія, яку не можна відокремити від людського болю. Це техногенна катастрофа, наслідки якої не завершилися ні в 1986 році, ні після зупинки останнього реактора. Це також постійне нагадування про ціну брехні, замовчування і рішень, ухвалених тоталітарною державою. І водночас це місце відновлення. Територія, яку пів століття тому осушували, перекроювали і підпорядковували великому індустріальному проєкту, сьогодні знову заболочується, заростає, заселяється тваринами і повільно повертається до свого поліського стану. У цьому русі назад є щось, що насправді є рухом уперед: Чорнобильська зона вчить Україну не лише тому, як переживати катастрофи, а й тому, як після них жити далі – не забуваючи, але й не дозволяючи руїні бути останнім словом.

Вікторія Губарева

Київ

Вікторія Губарева (Viktoriia Hubareva) - журналістка медіа рішень Рубрика.

